

SZÍNPADI TÁNCMŰVÉSZET A BARTÓKI NYOMVONALON
Pályaképek és elemző rálátások

DOI 10.35402/kek.2023.2.14

„Az összes balettem keletkezésének nemcsak szemtanúja, hanem alkotó 'konzultánsa' is volt... Lakásán számtalan éjjelbe nyúló beszélgetésen, Zsuzsa asszony keserű teája mellett alakultak a művek. Spartacus, Bartókok, Sylvia, Cédrus, Rómeó. Az én szívem mellett az övé is dobogott. Mentorem lett...” – emlékezik vissza Seregi László *Lőrinc Györgyre*, a legendás balettigazgatóra... Az Operaház, a Balett Intézet, a szegedi, győri és más társulatok kialakításában kezdettől főszerepet vállaló szakember, a felsőfokú táncművészképzés elindítója, nevéhez és mentori hatásához olyan nevek sora tartozik, mint Téry Evelin, Szőnyi Nóra, Orosz Adél, Kékesi Mária, Pártay Lilla, Szumrák Vera, Pongor Ildikó, Róna Viktor, Havas Ferenc, Dózsa Imre, Fülöp Viktor, Markó Iván, mely névsor csupán fényezett kiemelés, hisz a szólótáncosok neve, sikere és karrierje roppant sokszor táncos társaik sereglétében érvényesül.

Lőrinc (eredetileg Löwy) Gyurka 1917. március 17-én született Nagyváradon, öt évesen már fellép a helyi Casino színpadán, 13 évesen „saját kompozíciójú klasszikus táncot ad elő. Címe a napimadás. A tánc a pályám” – nyilatkozta ekkor. Később váradai, budapesti, dartingtoni, londoni tánctanulmányokat folytat, Párizsban szólóestet ad és Gyagilev társulatától kap szerződést, majd ismét Nagyváradon táncol és koreografál, behívják a román hadseregbe, munkaszolgálatos, majd orosz hadifogoly, csak 1948-ban tér vissza Budapestre, évekig a szegedi balettyüttest vezető, majd a Színház- és Filmművészeti Főiskola táncrendezőit képző, 1950-től 1982-ig a Balett Intézet vezetője és szakmai útmeghatározója, közben az Operaház balettyüttesének is igazgatója, tanítványainak „búcsúévfolyamából” pedig kinőtt a Győri Balett. 1996-ban hal meg szívinfarktusban (79 évesen), kezdeményezései nyomán alakul ki a Magyar Táncművészeti Egyetem új campusa.

A formalitások illetően közlése „képalírásos”, lakonikusan szólva „kivonatos”. Forrása a Táncművészeti Főiskola és a Magyar Állami Operaház közös emlékkiállításának anyaga (2010), majd az ebből kiadványt készítő Magyar Táncművészeti

Egyetem albuma (2017), melyet Bolvári-Takács Gábor szerkesztett és előszavazott.¹ Persze a recenzió műfaja amúgy is hasonlít a kritikától mentes regénykivonatra, vagy máskor az álmodozó impressziózusságra, s még harsányabban van ez így a zeneművek elbeszélése, vagy a képek szóba formálása terén. Talán még savanyúbb az összkép, ha dokumentumképekről van szó, melyeket sem elmesélni nem érdemes, sem esztétikai méltatásukba fogni. Mégiscsak van ugyanakkor serkentő zsánerereje a forrásgyűjtemény-típusú közléseknek. S ez tán nem is más, mint a néző-lapozgató személyessége, nyitottsága, reflexivitása. Az album hetvenes évek eleji képeit például ismerem, a „három Bartókról” akkor írtam is, tehát a korabeli „sajtfotó” is fölidézi a mozdulatok dinamikáját, a koreográfia tónusait, a színpadi szertartás akusztikáját, a főszereplő táncosok talán részbeni pályatörténetét, s hasonló emlékfoszlányok íveit. S hasonlóképpen lehet, aki számára a nagyváradi színpadi fotó, a Maurice Béjart-ral közös táncpróba-képek, a Táncművészet címlapfotók vagy a Balett Intézetben bemutatott produkciók emlékképei jönnek szembe (éppenséggel jöhetnek is, mert az egykori kiállítás felújított anyaga s ez album képei is ott láthatók a táncművészeti campus főépületi folyosóján!). Lőrinc koreográfiai, életrajza, könyvei és kapcsolatai terén még az internet is eligazít, de maga a fotóélmény kiemel, megszemélyesít, elbeszél. S ez az, ami miatt e kötet több figyelemre érdemes. Talán nem túl sok magyar koreográfus és iskola-alapító egyetemi ember volt a magyar tánc történetben..., s köztük is a „nagytiszteletű öregek” körébe tartozva a Párizsban vagy Londonban is megismertek köréből.

Túlbeszéltem. Életút-vázlat, fotóalbumban. Nézni kell, nem mesélni...! Koreográfus, balettpedagógus, intézményvezető és alkotó ember életműve, melyben zenei anyagok (s ezek közt Händel, Grieg, Muszorgszkij, Gluck, Debussy, Sugár Rezső, Beethoven, Bartók művei) szóló- vagy társulati feldolgozásai, színházi zenei alapok (Molière, Shakespeare, Csokonai) koreográfiai, saját elméleti művek megalkotása is szerepet kapott,

¹ *Lőrinc György életműve. Képek, dokumentumok.* Magyar Táncművészeti Egyetem, Budapest, 2017, 62. o.

méltán maradtak meg a művészeti emlékezetben és műtörténeti kutatásban mint intézményrendszeri örökség fundamentumai.

S ha már Lőrinc pályaképe nyomán az intézményi örökségről, a táncgyománnyról és az oktatási tradíciókról elmélkedünk, vitathatatlan, hogy meg kell emlékeznünk az egyik meghatározó személyiségről, Zórándi Máriáról is. Messze nem kérdés épp ezért, hogy a Magyar Táncművészeti Főiskola/Egyetem tematikus monográfia-sorozatai közül egyikben (A magyar táncművészet nagyjai) az elsők között jelent meg Bolvári-Takács Gábor sorozatszerkesztésében, Felföldi László előszavával és összeállításában az a kötet, mely a főiskolai képzés egyik meghatározó személyiségének (emlékére) formálta a táncoktatás magyar területen tudatosan választott perspektíváját. Zórándi Mária, a Főiskola egykori rektora, kinek tudományos munkássága (PhD-értekezése) volt a szakmai útkeresések egyik fő vonulatának és előzményeinek feldolgozása, s ez esetben szerzőként *A bartóki út. Pályaképek a színpadi táncművészet 20. századi történetéből* címen formált monografikus műve² öt nagyobb egységben vázolja a táncgyományok színházi változatainak meghatározó szakaszait, saját személyes kötődéseit és a három jellegzetesebb koreográfus nemzedék képviselőinek eredményeit, munkásságát, hatását a következő generációkra. Mintegy sejthető, hogy a húsz portréból mennyit lehetséges itt megidézni, vagy akár csak „névsorolvasással” megtisztelni. Megteszi ezt a kötet, nem várva az én elismeréseimre... – ami pedig ebből mint folyamat, hagyomány, a színpadi művészeti terület meghatározó tónusainak táncgyományi bázisához tartozik, ugyancsak vázlatosan jelezhető csupán.

„Magyar zeneszerzőnek tartom magam (...). Az én zeneszerzői munkásságom, épp mert e háromféle (magyar, román és szlovák) forrásból fakad, voltaképpen annak az integritás-gondolatnak megtestesüléseként fogható fel, amelyet ma Magyarországon annyira hangoztatnak. Az én igazi vezéreszmém (...) a népek testvérré válásának eszméje, a testvérré válás minden háborúság és minden viszály ellenére. Ezt az eszmét igyekszem – amennyire erőmtől telik – szolgálni zenémben; ezért nem vonom ki magam semmiféle hatás alól, eredjen az szlovák, román, arab, vagy bármiféle más forrásból. Csak tiszta, friss és egészséges legyen az a forrás” – írta Bartók egykoron. Ennek mint inspirációnak engedve Zórándi Mária a kínálkozó

nemzetközi összehasonlítás és szociokulturális kitekintés helyett választotta a bartóki út követését a színpadi táncművészetben, elsősorban abban a meggyőződésben, hogy a hagyománytudat ilyen irányba közvetlenül vezet a népzene kutatás továbbvitele felé. Kiindulópontja az volt, hogy a néphagyomány gyökereinek, útvezetési irányának követése nem ellenpontja a „korszerű esztétika” útirányának, hanem a parasztfolklor az egyetemes kultúrafelfogás részeként éppen annak felel meg, amit eltérő kultúrák, szomszéd népek vagy messzi hagyományok összehatásaiban lehetséges meglátni. Mert lehetséges ugyan „intuitív és spekulatív módon” épp oly jogos eljárással nem a népzene támaszkodva kortárs zenekultúrát alkotni, ám aki „a természet nyomán” formálja munkásságát, e különbséget saját eredményeivel hitelesítheti, „mert a parasztszene természeti jelenség” – idézi Bartóktól. Úgy véli, Bartók fő üzenete a korszerűség, mely valójában összművészeti komplexitás, és egyben nemzeti a nemzetköziségben, de személyes is, amennyiben a nemzeti önazonosság új tartalmának keresése határozza meg. „Különösen érvényes ez a tétel az európai totalitásban. Föl tud-e mutatni ez a nemzet olyan sajátos, csak rá jellemző értékeket, mellyel karakterizálhatja, megkülönböztetheti önmagát, s ezáltal színesítheti és gazdagíthatja az európai palettát” – látja iránymutatónak. Ehhez azonban be kell látni, hogy a bartóki modell nem a népi elemek reprodukciója, nem környezethű megjelenítés, hanem az átértelmezés feladatának vállalása, emellett a művészet törvényszerűségeinek keresése a művészeti anyanyelv harmóniája révén. Vagyis nem provincialitás, nem látványos giccs, hanem az európai kultúrába öntörvényűen bekapcsolódó, pátozmentes megoldások rendszere. Úgy véli, a feladat korántsem könnyű, hisz a bartóki művészet öröksége révén az irodalomban, filmművészetben, szobrászatban is már jelen lévő, épp ezért a táncművészetben is megtalálandó formai hagyomány sem lehetséges a korai francia expresszionista táncművészet importálásának, az új formanyelvi kísérletek legkülönbözőbb irányzatainak átvétele és táncnyelvi újraértelmezése nélkül. Ennek már a korai, 1920-as évekből jövő tematikai gazdagság, a formanyelvi kísérletek színes skálája, Paulini Béla, Szentpál Olga vagy Molnár István korai kísérletei is részét alkotják, vagyis az előzmények és a színpadi táncművészet alakulása révén az első koreográfus nemzedéktől (Molnár István, Rábai Ferenc, Pesovár Ernő) ránk hagyott minták is részei a teljes időképeknek.

² Magyar Táncművészeti Főiskola, Budapest, 2014., 168 oldal

A kötet a második és harmadik koreográfus nemzedéket is személyes portrékban, életmű-értékelésben mutatja be, jelezve azt is, nem volt mindig egyértelmű a bartóki úton továbbjutás, hisz az avantgárd és a modernista eklekticizmus is önálló hangot nyert, ám a néptánc e korszakokat egészségesen túlélte, a túlharsogott kísérletező kedvet a táncismeret hiányának tudja be. Ennek is oka, magyarázata és értelmezési lehetősége a bartóki úton megfogalmazott archaikus népi kultúra, morális tartás és a tiszta források tisztelete, mely a magaskultúrába fölemelkedett művészeti szintéziseknek is nemzedéki örökségévé válhatott, a táncban és a színpadi

néptáncművészetben is méltó maradhatott Bartók vagy Kodály alapozó munkásságához...

A kötet sorozatban nyitó Nádas Ferenc centenáriumi tisztelegést a Harangozó Gyula emlékkönyv követte, majd Nádas Myrtil piruett-memoárja vezette tovább, hogy azután e jeles előadóművész és táncpedagógus, Zórándi Mária műve mutassa föl a hazai néptánc hagyomány egy meghatározó útját. A folyamat, melyben a hazai folklórműfajok egyike lehetett a néptánc kutatása, immár visszahat magára a folklórfogalom módosulására is. Sőt: a bartóki út nem elhagyható, de ez útválasztásnak is leginkább csak a legnagyobbak felelhetnek meg...